

ความรู้ของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอุบลราชธานีตามมาตรฐานสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ใน จังหวัดอุบลราชธานี

Knowledge of Farmers Growing Jasmine Rice in Ubon Ratchathani According to the Geographical Indication Standards in Ubon Ratchathani Province

นุศรา เดชคำภู พหล ศักดิ์กะทัศน์ กังสดาล กนกหงส์ และสายสกุล ฟองมูล*

Nusara Dechkampoo Phahol Sakkatat Kangsadan Kanokhong and Saisakui Fongmul*

สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและการพัฒนาชนบท คณะผลิตกรรมการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ 50290

Division of Agricultural Extension and Rural Development, Faculty of Agricultural Production, Maejo University, Sansai, Chiang Mai 50290

* Corresponding author: saisakul_tor@yahoo.com

(Received: 20 April 2025; Revised: 9 July 2025; Accepted: 10 September 2025)

Abstract

This study was conducted to investigate 1) socio-economic attributes of farmers growing jasmine rice in Ubon Ratchathani province 2) knowledge of farmers about Ubon Ratchathani jasmine rice growing 3) factors affecting the knowledge of the farmers; and 4) encountered problems and suggestions about jasmine rice growing of the farmers. The sample group comprised 146 out of the population of 231 jasmine rice farmers who suggest geographically in dictation there. A set of questionnaires was used for data collection analyzed by using descriptive statistics as well as multiple regression.

Results of the study revealed that most of the respondents (71.10%) were female, 55.69 years old on average, elementary, married (85.60%) and elementary school graduates (43.20%) The respondents had 4 family members and their own land for farming for 14.17 rai on average (89.00%). They attended training 4 times a year and contacted concerned personnel 4 times a year on average. The respondents perceived rice growing information 8.34 times a year and mostly through community leaders/government officials. Less than one-half of the respondents (39.00%) acquired knowledge about rice growing online. They had a high level of knowledge about Ubon Ratchathani jasmine rice growing according to the geographical indication standards. (96.67%). This implied that the respondents were aware of and understood the principles, practices and requirements related to the framework of appropriate geographical conditions. This was particularly or varieties selection plot preparation maintenance and harvest process. It reflected the efficiency of knowledge transfer through various channels, e.g. training participation in Concerned activities, and knowledge exchange within the community enterprise group. This resulted in the ability to comply with standards and keeping the quality of the product in accordance with the specified criteria.

Factors affecting knowledge about Ubon Ratchathani jasmine rice growing of the respondents according to geographical indication included family members training and concerned personal contact. The following were suggestions 1) monitoring and consulting on jasmine rice cultivation; 2) support on tools/equipment jasmine rice cultivation & each farmer group and 3) the supervision a relevant agencies regarding the transportation and marketing of jasmine rice.

Keywords: Jasmine rice, geographical indication, awareness and understanding, knowledge transfer

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องความรู้ของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอุบลราชธานีตามสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ในจังหวัดอุบลราชธานี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคมของเกษตรกร 2) ความรู้ในด้านปลูกข้าวหอมมะลิอุบลราชธานีของเกษตรกร 3) ปัจจัยที่มีผลต่อความรู้ของเกษตรกร 4) ปัญหาและข้อเสนอแนะของเกษตรกรในการปลูกข้าวหอมมะลิอุบลราชธานีตามมาตรฐานสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ เกษตรกรที่ขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ข้าวหอมมะลิอุบลราชธานี กับเกษตรจังหวัดอุบลราชธานี ในปี พ.ศ. 2566 จำนวน 231 ราย ขนาดกลุ่มตัวอย่างได้ 146 ราย โดยเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา และวิเคราะห์การถดถอยแบบพหุคูณ

ผลการศึกษา พบว่า 1) เกษตรกร ร้อยละ 71.10 เป็นเพศหญิง อายุเฉลี่ย 55.69 ปี จบประถมศึกษา หรือต่ำกว่า (ร้อยละ 43.20) สมรสแล้ว (ร้อยละ 85.60) มีสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 4 คน มีรายได้ภาคการเกษตรเฉลี่ย 56,690.41 บาท ต่อปี ถือครองที่ดินเอง (ร้อยละ 89.00) พื้นที่ทำการเกษตรเฉลี่ย 14.17 ไร่ ได้รับการฝึกอบรมเฉลี่ย 4 ครั้งต่อปี เข้าพบเจ้าหน้าที่ 4 ครั้งต่อปี ได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการปลูกข้าวเฉลี่ย 8.34 ครั้งต่อปี โดยส่วนใหญ่ผ่านทางเจ้าหน้าที่รัฐ และทางผู้นำชุมชน หาความรู้เกี่ยวกับการปลูกข้าวผ่านทางออนไลน์ (ร้อยละ 39.00) 2) เกษตรกรมีความรู้ในการปลูกข้าวหอมมะลิอุบลราชธานีตามมาตรฐานสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์อยู่ในระดับมาก (ร้อยละ 96.60) แสดงให้เห็นถึง การตระหนักรู้และความเข้าใจในหลักเกณฑ์ แนวทางการปฏิบัติ และข้อกำหนดที่เกี่ยวข้องกับการผลิตข้าวหอมมะลิภายใต้กรอบของสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะในด้านการเลือกใช้พันธุ์ การเตรียมแปลง การดูแลรักษาตลอดจนกระบวนการหลังการเก็บเกี่ยว ซึ่งเกษตรกรสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ สะท้อนถึงประสิทธิผลของการถ่ายทอดองค์ความรู้ผ่านช่องทางต่าง ๆ ทั้งจากการอบรม การเข้าร่วมกิจกรรมของหน่วยงานภาครัฐ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหรือกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิ ส่งผลให้เกษตรกรมีความสามารถในการปฏิบัติตามมาตรฐานและรักษาคุณภาพของผลผลิตให้สอดคล้องกับเกณฑ์ที่กำหนด อันเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างมูลค่าเพิ่มและความยั่งยืนในการผลิตข้าวหอมมะลิอุบลราชธานีในระยะยาว 3) ปัจจัยที่มีผลต่อความรู้ของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอุบลราชธานีตามสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ คือ สมาชิกในครัวเรือน การได้รับการฝึกอบรม และการเข้าพบเจ้าหน้าที่ อย่างไรก็ตาม เกษตรกรแนะนำให้มีการติดตามและให้คำปรึกษาในขั้นตอนในการปลูกข้าว และช่วยจัดหาเครื่องมืออุปกรณ์ที่ใช้ในการปลูกข้าวของแต่ละกลุ่มให้เพียงพอต่อการใช้สอย นอกจากนี้ เกษตรกรแนะนำให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดูแลในเรื่องของการขนส่งข้าวและตลาดที่รองรับในการรับซื้อข้าวหอมมะลิอุบลราชธานี

คำสำคัญ: ข้าวหอมมะลิ สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ การตระหนักรู้และความเข้าใจ การถ่ายทอดความรู้

คำนำ

สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (geographical indications หรือ GI) เป็นเครื่องมือทางทรัพย์สินทางปัญญาที่มีความสำคัญในการคุ้มครองและส่งเสริมสินค้าที่มีความเป็นเอกลักษณ์ ซึ่งได้รับการกำหนดและเชื่อมโยงกับแหล่งกำเนิดหรือภูมิภาคที่มีลักษณะเฉพาะที่ไม่สามารถทำซ้ำได้จากที่อื่น ข้าวหอมมะลิอุบลราชธานีในประเทศไทยได้รับการขึ้นทะเบียนในฐานะ GI จากกรมทรัพย์สินทางปัญญาในปี พ.ศ. 2559 ทะเบียนเลขที่ สข 60100099 ข้าวหอมมะลิจากจังหวัดอุบลราชธานีมีคุณสมบัติที่โดดเด่นไม่เหมือนกับข้าวจากที่อื่น เช่น กลิ่นหอม เมล็ดเรียวยาว และรสชาติที่อร่อย ซึ่งสามารถอธิบายได้จากภูมิประเทศและสภาพอากาศที่เหมาะสมในการผลิตข้าว (Esan Local Information, 2022)

พระราชบัญญัติกำหนดให้ “สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์” (GI) ต้องสามารถแสดงถึงคุณภาพ ชื่อเสียง หรือคุณลักษณะเฉพาะของสินค้าที่มีความเกี่ยวข้องกับพื้นที่ผลิตอย่างชัดเจน สำหรับ “ข้าวหอมมะลิอุบลราชธานี” ผู้บริโภคจะรับรู้ถึงลักษณะเฉพาะของข้าวที่มีกลิ่นหอม เมล็ดยาวใส และมีรสชาติดี ทั้งนี้ การยื่นคำขอขึ้นทะเบียน GI จำเป็นต้องชี้ให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่และลักษณะเฉพาะของสินค้าอย่างชัดเจน โดยความแตกต่างจากสินค้าชนิดเดียวกันในพื้นที่อื่นอาจเกิดจากคุณภาพวัตถุดิบเฉพาะถิ่น กระบวนการผลิตที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือทักษะเฉพาะในพื้นที่นั้น สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ที่มีคุณลักษณะเฉพาะและน่าเชื่อถือจะช่วยสร้างมูลค่าทางการตลาดและได้รับการยอมรับจากผู้บริโภคว่า สินค้านั้นมีคุณภาพเฉพาะจากแหล่งภูมิศาสตร์ที่ระบุไว้เท่านั้น (Pachima *et al.*, 2020)

แม้ว่าข้าวหอมมะลิอุบลราชธานีจะได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางและมีคุณภาพที่โดดเด่น แต่การผลิตข้าวภายใต้ระบบ GI ยังคงต้องเผชิญกับความท้าทายหลายประการ เช่น ปัญหาสภาพดินที่ไม่เหมาะสม การจัดการวัชพืชและการป้องกันโรคและแมลง ซึ่งล้วน

เป็นปัจจัยที่ต้องได้รับการดูแลอย่างพิถีพิถันเพื่อรักษาคุณภาพของสินค้า (Hutanuwatr and Hutanuwatr, 2006) แม้ว่าเทคโนโลยีการเกษตรได้มีการพัฒนาไปสู่การใช้เครื่องจักรในการดำนา แต่เกษตรกรยังคงต้องใส่ใจในทุกขั้นตอนการผลิต เพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพสูงตามมาตรฐานที่กำหนด

จังหวัดอุบลราชธานีมีผลผลิตทางการเกษตรหลัก คือ ข้าวหอมมะลิอุบลราชธานี ซึ่งจำหน่ายเป็นผลผลิตขั้นต้น (mass products) ซึ่งได้ผลตอบแทนค่อนข้างน้อย ในแผนพัฒนาการเกษตรและสหกรณ์ของจังหวัดอุบลราชธานีมีเป้าหมายในการพัฒนาด้านการเกษตร คือ เพิ่มพื้นที่ผลิตข้าวหอมมะลิอุบลราชธานีที่ได้มาตรฐาน รวมถึงพัฒนาการเป็นศูนย์กลางนวัตกรรมเกษตร การแปรรูป ผลผลิตเกษตรให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่ได้มาตรฐาน เป็นแนวทางที่จะเพิ่มมูลค่าข้าวหอมมะลิอุบลราชธานีให้มีราคาสูงขึ้น และทำให้ชุมชนมีอาชีพที่มั่นคง มีงานทำตลอดทั้งปี (Ubon Ratchathani Provincial Office, 2023)

จากการขึ้นทะเบียนข้าวหอมมะลิอุบลราชธานีเป็นสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ เกษตรกรที่ได้รับรองมาตรฐานต้องใช้ มาตรฐานสินค้าเกษตร เรื่อง ข้าว (มกษ. 4004) เกษตรกรต้องเผชิญปัญหาในการผลิตข้าวหอมมะลิอุบลราชธานี คือ 1) โครงสร้างสภาพดินของจังหวัดอุบลราชธานี ที่ไม่ค่อยเหมาะสมต่อการปลูกข้าว แต่เมื่อเกษตรกรต้องทำนาข้าวที่ได้มาตรฐานของ มกษ. 4004 เกษตรกรต้องลงทุนและปรับปรุงสภาพดินให้เหมาะสมแก่การทำนาอินทรีย์ 2) ในการผลิตข้าวหอมมะลิอุบลราชธานีพบว่า มีความแตกต่างในเรื่องของการจัดการการผลิต ซึ่งเกษตรกรต้องใช้ทั้งความรู้ และการปฏิบัติใช้เวลา มีความพิถีพิถันในกระบวนการผลิตข้าวหอมมะลิอุบลราชธานี มากกว่าการผลิตข้าวหอมมะลิทั่วไป 7 ประการ คือ การจัดการความอุดมสมบูรณ์ของดิน การควบคุมวัชพืช การป้องกันกำจัดโรค แมลง และสัตว์ศัตรูข้าว การขนส่ง การเก็บ รักษาผลผลิตข้าวอินทรีย์

การป้องกันกำจัดศัตรูข้าวในโรงเก็บ การเก็บเกี่ยว การนวด และการสีข้าว (National Bureau of Agricultural Commodity and Food Standards, 2010) อีกทั้งการรักษาคุณภาพข้าวให้ได้มาตรฐานตามที่กำหนดไว้ในสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ เป็นเรื่องที่ท้าทาย เนื่องจากมีปัจจัยหลายอย่างส่งผลต่อคุณภาพข้าว การแปรรูปข้าวหอมมะลิอุบลราชธานีต้องเป็นไปตามข้อกำหนดที่เข้มงวด เพื่อรักษาชื่อเสียงและคุณภาพของข้าว

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับ ความรู้และการปฏิบัติในการปลูกข้าวหอมมะลิอุบลราชธานีตามมาตรฐานสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งประกอบด้วย ด้านความรู้ในการปลูกข้าวหอมมะลิอุบลราชธานี 7 ด้าน ซึ่งผู้วิจัยต้องการค้นหาระดับความรู้และการปฏิบัติ ซึ่งเป็นขั้นตอนสำคัญในการหาจุดบกพร่องของเกษตรกรที่ปลูกข้าวหอมมะลิอุบลราชธานี เพื่อเพิ่มผลผลิตและเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกร

อุปกรณ์และวิธีการ

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี (mixed methodology) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (quantitative research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยได้กำหนดระเบียบวิธีการวิจัยไว้ ดังต่อไปนี้

ประชากร และกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยนี้ คือ เกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอุบลราชธานีที่ขึ้นทะเบียนกับสำนักงานเกษตรจังหวัดอุบลราชธานี 6 กลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มข้าวอินทรีย์บ้านโนนสวรรค์ บริษัท ทิพย์อุบลอินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด กลุ่มข้าวอินทรีย์บ้านหนองไฮ กลุ่มเกษตรอินทรีย์แม่สันทิศ กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านเกาะแกด และวิสาหกิจชุมชนผลิตข้าวกล้องปลอดสารบ้านสร้างมิ่ง จำนวน 231 ราย กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้สูตรของ Taro Yamane (Yamane, 1973) ที่ระดับความคลาดเคลื่อน 0.05 ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 146 ราย สุ่มตัวอย่างแบบง่าย (simple random sampling) ตามสัดส่วนของประชากรในแต่ละกลุ่ม

Table 1 Population and sample divided by group of Ubon Ratchathani

Group	Population	Sample
Baan Non Sawan Organic Rice Group	23	15
Thip Ubon International Co., Ltd.	30	19
Baan Nong Hai Organic Rice Group	18	11
Mae San That Organic Farming Group	10	6
Baan Koh Kaed Organic Farming Group	39	25
Baan Sang Ming Community Enterprise for Brown Rice Production	111	70
Total	231	146

เครื่องมือและการเก็บรวบรวมข้อมูล

เก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารสิ่งพิมพ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาเป็นข้อมูลพื้นฐาน ส่วนข้อมูลปฐมภูมิได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้แบบสัมภาษณ์ (interview schedule) ร่วมกับใช้เทคนิคการอภิปรายกลุ่ม เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลกับเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอุบลราชธานีตามมาตรฐานสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ซึ่งประกอบด้วยคำถามปลายปิด (close-ended questions) และคำถามปลายเปิด (open-ended questions) โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจ สังคมและการรับสื่อของเกษตรกรในพื้นที่ จังหวัดอุบลราชธานี โดยมีลักษณะข้อคำถามแบบปลายปิด และคำถามแบบปลายเปิด

ตอนที่ 2 เป็นข้อคำถามในการศึกษาเกี่ยวกับความรู้ของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอุบลราชธานีตามมาตรฐานสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในจังหวัดอุบลราชธานีใน 7 ด้าน โดยลักษณะข้อคำถามเป็นแบบปรนัย คือ เลือกคำตอบ ก ข ค รวมทั้งหมด 21 ข้อ ตอบคำถามไม่ถูกต้อง = 0 คะแนน ตอบคำถามถูกต้อง = 1 คะแนน

ตอนที่ 3 ข้อคำถามเกี่ยวกับปัญหาและข้อเสนอแนะในการปลูกข้าวหอมมะลิอุบลราชธานีตามมาตรฐานสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของเกษตรกรในจังหวัดอุบลราชธานี โดยเป็นข้อคำถามแบบปลายเปิดเพื่อให้เกษตรกรได้แสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้แบ่งออกเป็น 5 ส่วน คือ 1) การวิเคราะห์ลักษณะพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคม โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (descriptive statistics) ประกอบด้วย ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าต่ำสุด ค่าสูงสุด และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 2) การวิเคราะห์ข้อมูลระดับความรู้ในการปลูกข้าวของเกษตรกรวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา

(descriptive statistics) โดยใช้ค่าคะแนนเฉลี่ย และค่าเฉลี่ยถ่วงน้ำหนัก 3) การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (multiple regression) เพื่อหาปัจจัยที่มีผลต่อความรู้ในการปลูกข้าวหอมมะลิอุบลราชธานีตามมาตรฐานสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในจังหวัดอุบลราชธานี ในการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบคัดเลือกเข้า (enter multiple regression analysis) ซึ่งเป็นการคัดเลือกตัวพยากรณ์เข้าสมการด้วยการวิเคราะห์เพียงขั้นตอนเดียว และใช้ตัวแปรนำเข้าสมการทุกตัว (Songsak, 2008) เพื่อให้ทราบค่าตัวแปรแต่ละตัวที่ทำการศึกษามีพยากรณ์ตัวแปรเกณฑ์ได้มากน้อยเพียงใด การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคม ของเกษตรกร ประกอบด้วย 12 ตัวแปร ในส่วนของตัวแปรตาม คือ ความรู้ในการปลูกข้าวหอมมะลิอุบลราชธานีตามมาตรฐานสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ซึ่งประกอบไปด้วย 7 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการจัดการความอุดมสมบูรณ์ของดิน 2) ด้านการควบคุมวัชพืช 3) ด้านการป้องกันกำจัดโรคแมลง และศัตรูข้าว 4) ด้านการขนส่ง 5) ด้านการเก็บรักษาผลิตผลข้าวอินทรีย์ 6) ด้านการป้องกันกำจัดศัตรูข้าวในโรงเก็บ 7) ด้านการเก็บเกี่ยว การนวด และการสีข้าว 4) วิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอุบลราชธานีตามมาตรฐานสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในจังหวัดอุบลราชธานี ตามแบบสัมภาษณ์ เพื่อจัดประเภทและกลุ่มปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ นำมาที่เกษตรกรได้ตอบไว้ในข้อคำถามแบบปลายเปิด

ผลการวิจัยและวิจารณ์

ผลการศึกษาค้นคว้าความรู้ของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอุบลราชธานีตามมาตรฐานสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ในจังหวัดอุบลราชธานี ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และรายงานผลการศึกษา ดังต่อไปนี้

1) ลักษณะพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคมของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอุบลราชธานีตามสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในจังหวัดอุบลราชธานี

เกษตรกรร้อยละ 32.90 เป็นเพศชาย และร้อยละ 71.10 เป็นเพศหญิง มีอายุเฉลี่ย 55.69 ปี เกษตรกรส่วนใหญ่จบการศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษาหรือต่ำกว่า เกษตรกรเกินครึ่งมีสถานภาพสมรส มีสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 3 คน รายได้ภาคการเกษตรเฉลี่ย 56,690.41 บาทต่อปี เกษตรกรส่วนใหญ่มีการถือครองพื้นที่ทำการเกษตรเอง โดยมีพื้นที่ทำการเกษตรเฉลี่ย 14.17 ไร่ เกษตรกรได้รับการเข้าฝึกอบรมเฉลี่ย 3.61 ครั้งต่อปี ได้มีการเข้าพบเจ้าหน้าที่เฉลี่ย 4 ครั้งต่อปี เกษตรกรได้รับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับการปลูกข้าวเฉลี่ย 8.34 ครั้งต่อปี โดยเกษตรกรได้รับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับการปลูกข้าวจากทางเจ้าหน้าที่รัฐและทางผู้นำชุมชนเป็นหลัก รองลงมาได้รับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับการปลูกข้าวจากทางออนไลน์ เกษตรกรหาความรู้เกี่ยวกับการปลูกข้าวจากทางเจ้าหน้าที่รัฐ รองลงมา คือ เกษตรกรหาความรู้จากผู้นำชุมชน

2) ความรู้ของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอุบลราชธานีตามสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในจังหวัดอุบลราชธานี

ใช้แบบทดสอบความรู้ ตามมาตรฐานสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ 7 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการจัดการความอุดมสมบูรณ์ของดิน 2) ด้านการควบคุมวัชพืช 3) ด้านการป้องกันกำจัดโรค แมลง และสัตว์ศัตรูข้าว 4) ด้านการขนส่ง 5) ด้านการเก็บรักษามลพิษข้าวอินทรีย์ 6) ด้านการป้องกันกำจัดศัตรูข้าวในโรงเก็บ 7) ด้านการเก็บเกี่ยว การนวด และการสีข้าว โดยใช้คำถามแบบปรนัย เลือกคำตอบที่ถูกต้องจาก 1 ใน 3 ตัวเลือก ก ข ค รวมทั้งสิ้น 21 ข้อ ข้อละ 1 คะแนน จากการวิเคราะห์พบว่า เกษตรกรมีความรู้เกี่ยวกับการปลูกข้าวหอมมะลิอุบลราชธานีตามมาตรฐานสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ตอบถูกต้องเฉลี่ย 18.16 คะแนน จากคะแนนเต็ม 21 คะแนน

โดยมีคะแนนสูงสุด 21 คะแนน และคะแนนต่ำสุด 10 คะแนน เกษตรกรส่วนใหญ่ได้รับความรู้จากการเข้ารับการฝึกอบรม การเข้าพบเจ้าหน้าที่ และมีประสบการณ์เกี่ยวกับการปลูกข้าว เฉลี่ยอยู่ในระดับมาก (Table 2) จากการศึกษา พบว่า เกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอุบลราชธานีตามสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ตอบถูกมากที่สุด คือ ข้อการปนเปื้อนระหว่างข้าวอินทรีย์กับข้าวไม่อินทรีย์ และการใช้เครื่องจักรในการเก็บเกี่ยวข้าวอินทรีย์ เนื่องจากเกษตรกรที่ปลูกข้าวหอมมะลิอุบลราชธานีได้รับความรู้เกี่ยวกับการปลูกข้าวจากบรรพบุรุษที่สืบทอดต่อกันมา และจากเจ้าหน้าที่ให้ความรู้รวมถึงการเข้ารับการฝึกอบรม หรือแม้แต่วideoจากแหล่งออนไลน์ที่เกษตรกรหาได้เอง ส่วนข้อที่ตอบถูกน้อยที่สุด คือ การปลูกพืชหมุนเวียนช่วยควบคุมวัชพืช และหากจำเป็นต้องใช้สารกำจัดหนูควรใช้วิธีการใดเพื่อป้องกันการปนเปื้อนในข้าว อย่างไรก็ตาม เกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอุบลราชธานีได้รับข้อมูลจากเจ้าหน้าที่รัฐ หน่วยงานเจ้าหน้าที่เอกชน ผู้นำชุมชน รวมถึงจากการแลกเปลี่ยนความรู้ของเกษตรกรทั้งภายในกลุ่มและต่างกลุ่ม รวมถึงช่องทางออนไลน์ที่เกษตรกรสามารถหาความรู้ได้ด้วยตนเอง ซึ่งปัจจุบันเข้ามามีบทบาทไม่น้อยแก่เกษตรกรในการหาความรู้เกี่ยวกับการปลูกข้าวหอมมะลิอุบลราชธานี สิ่งนี้ทำให้เกษตรกรเกิดการเรียนรู้และนำมาปรับใช้ในการปลูกข้าวหอมมะลิอุบลราชธานี ซึ่งใกล้เคียงกับงานวิจัยของ Yooprasert and Keowan (2015) โดยสามารถที่จะหาความรู้ได้ทันทีเมื่อต้องการ ซึ่งทำให้มีความถี่ในการหาข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับข้าวอินทรีย์สูงขึ้นตามไปด้วย ซึ่งการพยายามหาข้อมูลหรือการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ข้างต้น ประกอบกับประสบการณ์ในการผลิตข้าวอินทรีย์ของเกษตรกรเอง ส่งผลทำให้ระดับความรู้ในการผลิตข้าวอินทรีย์มากกว่ากลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวปลอดภัย และปลูกข้าวโดยวิธีปกติอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 โดยมีความรู้เกี่ยวกับ

การผลิตข้าวอินทรีย์จัดอยู่ในระดับมาก ในขณะที่กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวปลอดภัยและปลูกข้าวโดยวิธีปกติมีระดับความรู้อยู่ในระดับปานกลางและน้อย ตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับ (Lamwanna and Srisuwan, 2019) ที่พบว่า เกษตรกรผู้ปลูกข้าวในอำเภอห้วยทับทัน จังหวัดศรีสะเกษ มีความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับข้อกำหนดการผลิตข้าวตามมาตรฐานข้าวอินทรีย์ โดยรวมเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เนื่องจากเกษตรกรได้เข้าร่วมกิจกรรมการถ่ายทอด

ความรู้เกี่ยวกับการผลิตข้าวตามมาตรฐานข้าวอินทรีย์จากเจ้าหน้าที่กรมการข้าวเป็นประจำ และเกษตรกรหาความรู้ผ่านช่องทางสื่อต่าง ๆ เช่น โทรทัศน์ การฝึกอบรมจากผู้นำชุมชนหรือผู้นำเกษตรกร อย่างไรก็ตาม ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับข้อกำหนดการผลิตข้าวตามมาตรฐานข้าวอินทรีย์ไม่มีความสัมพันธ์กับความคิดเห็นของเกษตรกรต่อการผลิตข้าวตามมาตรฐานข้าวอินทรีย์ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05

Table 2 Knowledge of Ubon Ratchathani jasmine rice farmers on geographical indication (GI) production in Ubon Ratchathani province

			(n=146)
Levels of knowledge	Number of farmers (Persons)	%	
Low (0.00 - 7.00)	0	0	
Moderate (8.00 - 14.00)	5	3.4	
High (15.00 - 21.00)	141	96.6	
$\bar{X} = 18.16$ SD = 1.91 Min – Max = 10 – 21			

3) ปัจจัยที่มีผลต่อความรู้ของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอุบลราชธานีตามสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในจังหวัดอุบลราชธานี

จากการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อความรู้ของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอุบลราชธานีตามสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พบว่า ตัวแปรอิสระทั้ง 12 ตัวแปร สามารถอธิบายความแปรผันของความรู้ของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอุบลราชธานีตามสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ได้ร้อยละ 13.90 ($R^2 = 0.139$) และตัวแปรอิสระที่มีผลต่อตัวแปรตามอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ พบว่า มีทั้งหมด 3 ตัวแปร ซึ่งเป็นตัวแปรที่มีผลทางบวก ได้แก่ การเข้ารับการฝึกอบรม ส่วนตัวแปรที่มีผลทางลบ ได้แก่ สมาชิกในครัวเรือน และการเข้าพบเจ้าหน้าที่ (Table 3) ซึ่งสามารถวิจารณ์ผลการวิเคราะห์ได้ ดังนี้

1. จำนวนสมาชิกในครัวเรือนมีความสัมพันธ์เชิงลบกับความรู้ของเกษตรกร สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างภาระครอบครัว กับการพัฒนาความรู้ของเกษตรกร เกษตรกรที่มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนมากมักมีข้อจำกัดด้านเวลาและทรัพยากรในการแสวงหาความรู้ เนื่องจากต้องทุ่มเทเวลาส่วนใหญ่ไปกับการดูแลครอบครัวและการหารายได้เพื่อเลี้ยงดูสมาชิก นอกจากนี้ ภาระค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้นตามจำนวนสมาชิกอาจส่งผลให้มีข้อจำกัดในการลงทุนเพื่อพัฒนาความรู้ เช่น การซื้อหนังสือ การเดินทางไปอบรม หรือการทดลองใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ ในการเพาะปลูก ลักษณะความสัมพันธ์ดังกล่าวสามารถตีความได้ผ่านกรอบแนวคิดทางทฤษฎีว่าด้วยทุนมนุษย์ (human capital theory) ตามที่ Becker (1964) เสนอไว้ โดยเน้นว่า

การลงทุนในด้านความรู้ ทักษะ และการศึกษา เป็นกลไกสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตของแรงงาน อย่างไรก็ตาม ศักยภาพในการลงทุนเหล่านี้ขึ้นอยู่กับระดับทรัพยากรของแต่ละครัวเรือนเป็นหลัก เมื่อจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเพิ่มขึ้น ย่อมทำให้ภาระค่าใช้จ่ายสูงขึ้น และทรัพยากรจะถูกแบ่งกระจายออก ส่งผลให้ทรัพยากรที่สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาศักยภาพของบุคคล เช่น เกษตรกรในฐานะผู้นำครอบครัว มีแนวโน้มลดน้อยลงอย่างชัดเจน นอกจากนี้ Aker (2011) ยังชี้ให้เห็นว่า การเข้าถึงองค์ความรู้ และข้อมูลข่าวสารทางการเกษตรของเกษตรกรนั้นสัมพันธ์โดยตรงกับข้อจำกัดด้านเศรษฐกิจและโครงสร้างทางสังคมของครัวเรือน โดยเฉพาะในบริบทของพื้นที่ชนบทที่การเข้าร่วมการฝึกอบรม หรือการเข้าถึงเทคโนโลยีการเกษตรสมัยใหม่ ยังคงต้องพึ่งพาทรัพยากรพื้นฐาน อาทิเช่น เวลา ค่าเดินทาง และแรงสนับสนุนจากสมาชิกในครัวเรือน ซึ่งข้อจำกัดเหล่านี้มักเป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้และการพัฒนาความรู้ใหม่ของเกษตรกรอย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับผลการศึกษาในระดับชุมชนที่พบว่า ภาระครอบครัวเป็นปัจจัยหนึ่งที่ลดทอนโอกาสในการพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรในระยะยาว

2. การเข้าร่วมการฝึกอบรมที่พบว่า มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับระดับความรู้ของเกษตรกร สะท้อนให้เห็นถึงประสิทธิผลของการฝึกอบรมในฐานะกลไกสำคัญในการส่งเสริมการเรียนรู้และเพิ่มพูนความรู้ของเกษตรกรอย่างเป็นระบบ การฝึกอบรมทางการเกษตรมักออกแบบให้ครอบคลุมทั้งภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติ ช่วยให้ผู้เข้าอบรมสามารถเข้าใจหลักการ ตลอดจนเห็นภาพกระบวนการผลิต หรือการจัดการในสถานการณ์จริงได้ชัดเจนมากขึ้น อีกทั้งยังเปิดโอกาสให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความคิดเห็น และปัญหาเชิงปฏิบัติระหว่างผู้เข้าร่วม ซึ่งเป็นลักษณะของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (participatory learning) ที่ช่วย

กระตุ้นให้เกิดการคิด วิเคราะห์ และต่อยอดความรู้เดิมอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ การฝึกอบรมที่มีประสิทธิภาพมักไม่ได้จบลงเพียงกิจกรรมระยะสั้นเท่านั้น แต่ยังรวมถึงกระบวนการติดตามผล การให้คำปรึกษา และการเสริมพลังอย่างต่อเนื่องโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งทำให้เกษตรกรสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสมและยั่งยืน โดยเฉพาะในยุคที่เกษตรกรต้องปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลงทั้งด้านสภาพภูมิอากาศและแรงกดดันทางการตลาด การเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ที่เชื่อถือได้และมีประสิทธิภาพ เช่น การฝึกอบรม จึงถือเป็นองค์ประกอบสำคัญในการพัฒนาทุนมนุษย์ในภาคเกษตร สอดคล้องกับงานวิจัยของ Swanson and Rajalahti (2010) ที่เน้นว่า การฝึกอบรมที่มีโครงสร้างดีสามารถเพิ่มขีดความสามารถของเกษตรกรในการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในเชิงปฏิบัติ และส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยเฉพาะเมื่อกระบวนการฝึกอบรมมีความสอดคล้องกับบริบทในพื้นที่ และคำนึงถึงลักษณะเฉพาะของกลุ่มเกษตรกรขณะเดียวกัน FAO (2016) ก็ชี้ให้เห็นว่า การฝึกอบรมที่มีการบูรณาการองค์ความรู้ในพื้นที่จริงและมีการเสริมสร้างเครือข่ายระหว่างเกษตรกรด้วยกันเอง จะช่วยสร้างแรงจูงใจให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเชิงบวกในการผลิต ซึ่งสอดคล้องกับ Thitamin (2019) ที่พบว่า ความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพดีของสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชน สมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนตอพบถูกต้องเป็นจำนวนมาก อาจเกิดจากสมาชิกศูนย์ข้าวชุมชนมีความรู้พื้นฐาน ที่ได้รับการฝึกอบรม และแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากเวทีชุมชนต่าง ๆ ในชุมชน จากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร เจ้าหน้าที่กรมการข้าว หรือหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ที่พร้อมให้การส่งเสริมสนับสนุน ตลอดจนคำแนะนำในการใช้เทคโนโลยีการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวคุณภาพดี

3. การเข้าพบเจ้าหน้าที่ที่มีความสัมพันธ์เชิงลบกับระดับความรู้ของเกษตรกร เป็นประเด็นที่น่าสนใจและสามารถอธิบายได้ในเชิงวิชาการผ่านมุมมองของโครงสร้างการสื่อสาร ความเชื่อมั่นในตนเอง และธรรมชาติของบริการให้คำปรึกษาทางการเกษตร โดยในหลายกรณี เกษตรกรที่มีความรู้ต่ำมักแสดงพฤติกรรมการพึ่งพาภายนอกมากกว่าผู้ที่มีความรู้สูงกว่า ซึ่งส่งผลให้เกิดความถี่ในการเข้าพบเจ้าหน้าที่อย่างต่อเนื่อง เนื่องจากขาดความมั่นใจในการตัดสินใจหรือขาดทักษะในการวิเคราะห์และแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง ดังที่ Bandura (1997) เสนอในแนวคิดเรื่อง “self-efficacy” ว่าผู้ที่มีความเชื่อมั่นในความสามารถของตนจะมีแนวโน้มลงมือแก้ปัญหาด้วยตนเองมากกว่าในทางกลับกัน ผู้ที่มี self-efficacy ต่ำย่อมพึ่งพาแหล่งความช่วยเหลือจากภายนอกบ่อยครั้ง ขณะเดียวกันลักษณะของการให้บริการคำปรึกษาทางการเกษตรในระบบราชการไทยยังคงมีข้อจำกัดทั้งในแง่ของเวลา บุคลากร และรูปแบบการสื่อสาร โดยเน้นการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้ามากกว่าการส่งเสริมการเรียนรู้เชิงลึกหรือระยะยาว ซึ่งทำให้บทบาทของเจ้าหน้าที่กลายเป็นผู้ให้คำแนะนำที่ตอบสนองต่อปัญหาแบบเฉพาะกรณีมากกว่าการทำหน้าที่เป็น “facilitator” ในกระบวนการพัฒนาองค์ความรู้ของเกษตรกร Leeuwis and Van den Ban, (2004) ส่งผลให้แม้จะมีการเข้าพบเจ้าหน้าที่บ่อยครั้ง แต่เกษตรกรอาจไม่ได้รับการเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้ การคิดวิเคราะห์ หรือการจัดการความรู้ที่เพียงพอสำหรับการพัฒนาในระยะยาว

นอกจากนี้ ข้อจำกัดด้านทรัพยากรของเจ้าหน้าที่ภาครัฐ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในพื้นที่ชนบท ยังเป็นปัจจัยที่ลดทอนประสิทธิภาพของการให้คำปรึกษาอย่างลึกซึ้ง เนื่องจากต้องดูแลเกษตรกรจำนวนมากในพื้นที่กว้าง ซึ่งเป็นสิ่งที่ Anderson and Feder (2007) กล่าวถึงในบทวิเคราะห์เกี่ยวกับความท้าทายของระบบบริการส่งเสริมการเกษตรในประเทศกำลังพัฒนาว่า การมีเจ้าหน้าที่น้อยเมื่อเทียบกับความต้องการของเกษตรกร ทำให้การถ่ายทอดความรู้ขาดความต่อเนื่องและลึกซึ้งเพียงพอ การเข้าพบเจ้าหน้าที่จึงไม่ได้รับประกันว่า จะส่งผลเชิงบวกต่อการเรียนรู้เสมอไป หากขาดกระบวนการสื่อสารที่เอื้อต่อการเสริมสร้างความรู้ในเชิงโครงสร้างอย่างแท้จริง และหากเกษตรกรอยู่ในสถานะของผู้รับคำสั่ง หรือคำแนะนำแต่เพียงฝ่ายเดียว ความรู้ที่ได้รับก็อาจไม่ถูกกลั่นกรอง หรือย่อยจนเกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งเพียงพอสำหรับการนำไปใช้ในทางปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพซึ่งขัดแย้งกับ Pumchai (2017) ที่กล่าวว่า ในภาพรวม สมาชิกศูนย์เมล็ดพันธุ์อุดรธานีได้รับความรู้ในระดับมากที่สุดผ่านการสื่อสารแบบกลุ่ม โดยในทุกวิธีได้รับความรู้ในระดับมากที่สุด ได้แก่ วิธีการประชุม การอบรม การสาธิตและการศึกษาดูงาน ได้รับความรู้ในระดับมาก ผ่านการสื่อสารแบบรายบุคคล โดยได้รับความรู้ระดับมากที่สุดจากวิธีเจ้าหน้าที่เข้าไปพบเกษตรกรที่บ้าน กล่าวถึงวิธีการส่งเสริมแบบบุคคลต่อบุคคล โดยการเยี่ยมไร่นาและบ้านของเกษตรกร เป็นวิธีที่สามารถสร้างความคุ้นเคยและเป็นกันเอง ความมั่นใจ และความพอใจแก่เกษตรกรได้เป็นอย่างดี การส่งเสริมโดยวิธีนี้นับว่ามีประสิทธิภาพมาก

Table 3 Analysis of knowledge affecting causal factors influencing Ubon Ratchathani jasmine rice cultivation according to geographical indication requirements among rice farmers in Ubon Ratchathani province

(n=146)

Independent Variables Knowledge of Ubon Ratchathani Jasmine Rice Farmers			
	B	t	Sig.
Sex (0 = male, 1 = female)	-.139	-.866	.388
Age (year)	-.027	-1.349	.179
Status (1 = marry, 0 = other)	-.434	-1.231	.220
Education (1 = primary, 0 = other)	-.184	-1.449	.150
Household members (person)	-.312	-2.537	.012 [*]
Agricultural income (baht/year)	7.100E-6	1.391	.166
Land holding area (1 = owned area, 0 = other)	.059	.256	.798
Agricultural land area (rai)	-.011	-.485	.628
Training participation (times)	.207	2.297	.023 [*]
Meeting with officials (times)	-.214	-2.118	.036 [*]
Rice farming information awareness (times/year)	.043	1.027	.306
Seeking knowledge about rice farming (times/year)	-.058	-.226	.822
Constant	22.219	12.998	<.001
$R^2 = .139$ (13.90%) $F = 1.784$ Sig. $F = .057$			

4) ปัญหา และข้อเสนอแนะต่อการปลูกข้าวหอมมะลิอุบลราชธานีตามสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในจังหวัดอุบลราชธานี

เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างได้กล่าวถึง ประเด็นปัญหาอุปสรรคในการปลูกข้าวหอมมะลิอุบลราชธานีตามมาตรฐานสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ไว้ 3 ประเด็น คือ

- 1) การจัดการด้านความอุดมสมบูรณ์ของดิน ซึ่งมีสาเหตุจากการใช้สารเคมีในอดีตที่ส่งผลให้จุลินทรีย์ในดินลดลง ทำให้การฟื้นฟูคุณภาพดินเป็นไปอย่างล่าช้า แม้จะมีการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ แต่ก็ยังไม่เพียงพอหรือไม่ถูกวิธี
- 2) ด้านการควบคุมวัชพืช เกษตรกรยังขาดความรู้เกี่ยวกับ

วิธีการควบคุมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม 3) การระบาดของวัชพืชที่ทนทาน ซึ่งยากต่อการควบคุม นอกจากนี้ยังมีปัญหาด้านการป้องกันกำจัดโรค แมลง และศัตรูข้าว โดยเฉพาะการระบาดของเพลี้ย นก และหนู ซึ่งส่งผลกระทบต่อผลผลิต

เกษตรกรมีข้อเสนอแนะในการปลูกข้าวหอมมะลิอุบลราชธานีตามมาตรฐานสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ไว้ ดังนี้ 1. เกษตรกรมีความต้องการให้มีการฝึกอบรมและการให้ความรู้การจัดการดินให้มีความรู้เกี่ยวกับการปลูกข้าวหอมมะลิตามสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์เป็นประเด็นสำคัญ ซึ่งสะท้อนถึงความต้องการพัฒนาศักยภาพของเกษตรกร

การดำเนินการดังกล่าวจะช่วยยกระดับมาตรฐานการผลิต และรักษาคุณภาพเฉพาะของข้าวหอมมะลิอุบลราชธานี อันเป็นเอกลักษณ์สำคัญของพื้นที่ 2. เกษตรกรมีความ ต้องการให้มีการบูรณาการการสนับสนุนด้านการผลิต ข้อเสนอเรื่องการ ติดตามดูแลในด้านต่าง ๆ สะท้อนถึง ความจำเป็นในการบูรณาการการสนับสนุนแบบองค์รวม ครอบคลุมตั้งแต่การจัดการดิน การควบคุมศัตรูพืช ไปจนถึงการจัดการหลังการเก็บเกี่ยว ซึ่งต้องการความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการให้คำปรึกษา อย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ 3. เกษตรกรมีความ ต้องการให้มีการสนับสนุนด้านปัจจัยการผลิตและเทคโนโลยี ซึ่งความต้องการเครื่องมือและอุปกรณ์ การเกษตรที่เพียงพอ นั้น สะท้อนถึงความจำเป็นในการ พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานการผลิต การจัดการกลไกการ สนับสนุนในรูปแบบกลุ่มเกษตรกรอาจเป็นแนวทางที่มี ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการทรัพยากรร่วมกัน

สรุปผลการวิจัย

เกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิตามมาตรฐาน สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ในจังหวัดอุบลราชธานีส่วนใหญ่ เป็นเพศหญิงวัยทำงานที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา หรือต่ำกว่า สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของสตรีใน ภาคเกษตรกรรมไทย เกษตรกรมีความมั่นคงทางสังคม จากสถานภาพคู่สมรสและมีขนาดครัวเรือนที่เหมาะสม รายได้จากการเกษตรได้จากพื้นที่เกษตรกรรมซึ่งเป็น กรรมสิทธิ์ของตนเอง การเป็นเจ้าของที่ดินจึงเป็น แรงจูงใจสำคัญในการลงทุนเพื่อรักษาคุณภาพผลผลิต ในระยะยาว จุดเด่นสำคัญของกลุ่มเกษตรกรนี้ คือ พฤติกรรมการแสวงหาข้อมูล โดยมีการเข้ารับการ ฝึกอบรม การพบเจ้าหน้าที่ และการติดตามข่าวสาร เกี่ยวกับการปลูกข้าวผ่านแหล่งข้อมูลหลักจากเจ้าหน้าที่ รัฐและผู้นำชุมชน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญ ของเครือข่ายสังคมและการสื่อสารแบบพบปะหน้ากันในการ ถ่ายทอดความรู้ ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าเกษตรกร

กลุ่มนี้มีพื้นฐานที่แข็งแกร่งสำหรับการรักษาและพัฒนา มาตรฐานการผลิตข้าวหอมมะลิอุบลราชธานีอย่างยั่งยืน ทั้งจากความมั่นคงทางสังคมและเศรษฐกิจ ความ กระตือรือร้นในการเรียนรู้ และเครือข่ายสังคมที่เข้มแข็ง

จากการศึกษาความรู้ของเกษตรกรผู้ปลูก ข้าวหอมมะลิอุบลราชธานีตามมาตรฐานสิ่งบ่งชี้ทาง ภูมิศาสตร์ในจังหวัดอุบลราชธานี แสดงให้เห็นว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีความรู้ในระดับสูงเกี่ยวกับการปลูก ข้าวตามมาตรฐาน GI โดยเฉพาะในประเด็นด้านการ เลือกพันธุ์ การเตรียมแปลง การจัดการหลังการเก็บเกี่ยว รวมถึงการควบคุมคุณภาพของข้าวอินทรีย์อย่างเหมาะสม ความรู้เหล่านี้เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ที่ผสมผสาน ระหว่างการถ่ายทอดองค์ความรู้จากเจ้าหน้าที่รัฐ การฝึกอบรมอย่างต่อเนื่อง การมีส่วนร่วมในกิจกรรม ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน รวมถึงการเรียนรู้ผ่านช่องทาง ออนไลน์ซึ่งสะท้อนถึงความสามารถของเกษตรกรในการ เข้าถึงแหล่งข้อมูลที่หลากหลายและมีประสิทธิภาพ แม้ว่าเกษตรกรส่วนใหญ่จะมีระดับการศึกษาค่อนข้างต่ำ แต่สามารถมีระดับความรู้ที่สูงได้จากประสบการณ์ตรง และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน ปัจจัยที่ สนับสนุนความรู้ของเกษตรกร ได้แก่ การได้รับการ ฝึกอบรม ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการเพิ่มพูนทักษะและ ความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับการปลูกข้าวหอมมะลิ ตามมาตรฐาน GI ในขณะที่ปัจจัยที่ส่งผลกระทบ ได้แก่ จำนวนสมาชิกในครัวเรือนและความถี่ในการเข้าพบ เจ้าหน้าที่ ซึ่งอาจสะท้อนถึงข้อจำกัดด้านเวลาและ ทรัพยากรของเกษตรกร ตลอดจนประสิทธิภาพในการ ให้คำปรึกษาของเจ้าหน้าที่ที่อาจยังไม่ตอบสนองต่อ ความต้องการเชิงลึกของเกษตรกรอย่างแท้จริง

จากการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความรู้ของ เกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอุบลราชธานีตามมาตรฐาน สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ในจังหวัดอุบลราชธานี พบว่า ปัจจัยที่มีผลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ จำนวน สมาชิกในครัวเรือน การเข้ารับการฝึกอบรม และการ

เข้าพบเจ้าหน้าที่ โดยการเข้ารับการฝึกอบรมมีผลเชิงบวกต่อระดับความรู้ของเกษตรกร แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการจัดกิจกรรมอบรมที่มีคุณภาพที่สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้และเสริมสร้างทักษะที่จำเป็นในการผลิตข้าวให้สอดคล้องกับมาตรฐาน GI ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในขณะที่จำนวนสมาชิกในครัวเรือนและการเข้าพบเจ้าหน้าที่กลับส่งผลเชิงลบต่อความรู้ของเกษตรกร โดยครัวเรือนที่มีจำนวนสมาชิกมากมักมีข้อจำกัดด้านเวลาและทรัพยากร ทำให้การลงทุนด้านการพัฒนาความรู้ลดลง ส่วนการเข้าพบเจ้าหน้าที่พบว่า มีข้อจำกัดด้านรูปแบบการสื่อสารที่ไม่สอดคล้องกับลักษณะการเรียนรู้ของเกษตรกร อีกทั้งอาจได้รับประสบการณ์เชิงลบจากกระบวนการที่ไม่เอื้อต่อการเรียนรู้อย่างแท้จริง ส่งผลให้ไม่สามารถสร้างความเข้าใจเชิงลึกหรือพัฒนาความรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผลการวิจัยนี้จึงสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนาแนวทางการส่งเสริมความรู้ที่มีความต่อเนื่อง เข้าถึงง่าย และสอดคล้องกับบริบทของเกษตรกร เพื่อเสริมสร้างศักยภาพในการผลิตข้าวหอมมะลิอุบลราชธานีให้เป็นไปตามมาตรฐานอย่างยั่งยืน

ในส่วนของปัญหาและอุปสรรค คือ ในการจัดการดินที่เสื่อมสภาพจากการใช้สารเคมีในอดีต การควบคุมวัชพืชและศัตรูข้าวที่ยังขาดวิธีการที่ปลอดภัยและมีประสิทธิภาพ ตลอดจนขาดเครื่องมือและอุปกรณ์ที่เหมาะสมกับการผลิตตามมาตรฐาน GI เกษตรกรจึงเสนอให้มีการอบรมอย่างต่อเนื่อง การติดตามและให้คำปรึกษาจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการสนับสนุนปัจจัยการผลิต การขนส่ง และการตลาด เพื่อส่งเสริมคุณภาพและความยั่งยืนในการผลิตข้าวหอมมะลิอุบลราชธานี

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบคุณเจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรจังหวัดอุบลราชธานี เจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรทั้ง 6 อำเภอ และผู้นำกลุ่มที่อำนวยความสะดวกในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ และขอขอบคุณเกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิอุบลราชธานีตามมาตรฐานสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ในจังหวัดอุบลราชธานีทุกคนที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสัมภาษณ์

เอกสารอ้างอิง

- Aker, J. C. 2011. Dial "A" for agriculture: A review of information and communication technologies for agricultural extension in developing countries. *Agricultural Economics* 42(6): 631-647. Available: <https://doi.org/10.1111/j.1574-0862.2011.00545.x>.
- Anderson, J. R. and G. Feder, 2007. Agricultural extension. pp. 2343-2378. *In*: R. Evenson and P. Pingali (eds.). *Handbook of agricultural economics* Vol. 3. Elsevier.
- Bandura, A. 1997. *Self-efficacy: The exercise of control*. W.H. Freeman, New York
- Becker, G. S. 1964. *Human capital: A theoretical and empirical analysis, with special reference to education*. University of Chicago Press.
- Esan Local Information. 2022. Ubon Ratchathani Jasmine rice geographical indication (GI) of Ubon Ratchathani province. Available: <https://www.esanpedia.oar.ubu.ac.th/esainfo/?p=6102> (February 2, 2025) [in Thai]

- FAO. 2016. Farmer field schools: Guidelines for the implementation of the FFS approach in Europe and Central Asia. Food and Agriculture Organization of the United Nations.
- Pumchai, K. 2017. Extension of rice seed production by members of Udon Thani Rice Seed Center. Doctoral dissertation, Sukhothai Thammathirat Open University. [in Thai]
- Lamwanna, S. and S. Srisuwan. 2019. Opinions of farmers on rice production according to organic rice standards, Huai Thap Than district, Srisaket province. King Mongkut's Agricultural Journal 37(2): 394-404. Available: <https://li01.tci-thaijo.org/index.php/agritechjournal/article/view/198001/137864> (February 2, 2025) [in Thai]
- Leeuwis, C. and A. Van den Ban. 2004. Communication for rural innovation: Rethinking agricultural extension. Blackwell Science.
- Hutanuwatr, N. and N. Hutanuwatr. 2006. Sustainable agricultural systems: Production based on socio-cultural and resources. Kasetsart Journal of Social Sciences 27(2): 278-293. [in Thai]
- National Bureau of Agricultural Commodity and Food Standards. 2010. Organic agriculture volume 4: Organic rice (ACFS Standard TAS 9000 Part 4-2010). National Bureau of Agricultural Commodity and Food Standards. Available: https://cabservices.acfs.go.th/Act5/LoadFile?file_id=47 (February 2, 2025) [in Thai]
- Pachima, T., C. Withoon and N. Kittisak. 2020. Protection of Thai geographical indications. Journal of Intellectual Property and International Trade Law 5(1): 23-45. [in Thai]
- Songsak, P. 2008. Application of SPSS for research data analysis (2nd Edition). Prasan Kanphim Printing House, Kalasin. [in Thai]
- Swanson, B. E. and R. Rajalahti. 2010. Strengthening agricultural extension and advisory systems: Procedures for assessing, transforming, and evaluating extension systems. World Bank.
- Thitamin, K. 2019. Quality rice seed production of community rice center members in Mueang Suphan Buri district, Suphan Buri province. Doctoral dissertation, Sukhothai Thammathirat Open University. [in Thai]
- Ubon Ratchathani Provincial Office. 2023. Ubon Ratchathani provincial development plan 2023-2027. (Revision for fiscal year 2024). Available: https://ubonratchathani.gdca.talog.go.th/dataset/plan_ubon/resource/2cae3d05-17cb-4adf-abcd-379e7cd489bf/download/tinywow_077_62956885.pdf (February 2, 2025) [in Thai]
- Yamane, T. 1973. Statistics: An introductory analysis. 3rd Edition. Harper and Row Publishers, New York.
- Yooprasert, B. and B. Keowan. 2015. Information acknowledgement and agricultural learning exchange of farmers. Journal of Social Sciences 4(2): 43-54. [in Thai]